

Örökségvédelmi Hatástanulmány
Tolcsva zártkert 2532, 2533, 2534, 2536, 2537, 2538,
2539, 2542 és 2543, valamint a Tolcsva, külterület
059/65, 059/66 és 059/67 területekre
Régészeti Fejezet



Archeometria Bt.
2025

Tartalom

1. Előzmények	2
2. Az örökségvédelmi hatástanulmány tartalma	4
3. A kutatási terület elhelyezkedése, domborzati viszonyai, a régészeti korú megtelepedést befolyásoló környezeti tényezők	5
4. A kutatási terület a történeti térképeken	7
5. A kutatási terület a légifelvételek fényében	12
6. Régészeti értéktár.....	14
7. Terepbejárás.....	16
8. Összegzés.....	19
9. Melléklet.....	21
Beruházástípusok és a hozzájuk tartozó régészeti feladatellátás menete	21
10. Nyilatkozat.....	24

1. Előzmények

2025 áprilisában Molnár Béla tulajdonos képviselőjében eljáró Faggyas Szabolcs megkeresett minket Tolcsva, zártkert 2532, 2533, 2534, 2536, 2537, 2538, 2539, 2542 és 2543, valamint a Tolcsva, külterület 059/65, 059/66 és 059/67 hrsz területen létesítendő szőlőültetvényt ellátó öntözőtelep létesítéséhez örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezetének elkészítése céljából. A megrendelő tájékoztatása szerint a beruházás nem minősül nagyberuházásnak.

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésének célja, hogy felderítse, felmérje a tervezett fejlesztéssel kapcsolatos örökségvédelmi hatásokat és javaslatot tegyen az örökségvédelmi értékek megóvására, kezelésére.

Örökségvédelmi hatástanulmány, készítése nélkül előfordulhat, hogy egy a fejlesztési terület a beruházás kivitelezése közben kiderülő régészeti, vagy műemléki érintettsége meggátolhatja a beruházás megvalósulását, esetleg váratlan, előre nem számított régészeti feladatellátást tesz szükségessé, mely komolyan befolyásolhatja a tervezett beruházás bekerülési költségeit és megvalósíthatóságát. Régészeti lelőhely területén korlátozottan lehet földmunkát végezni, valamint a régészeti örökség emlékei csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. A régészeti lelőhelyek veszélyeztetése, megsemmisítése, akár csak részlegesen is, örökségvédelmi bírság kiszabását vonja maga után.

Ennek érdekében a tanulmány elkészítése során vizsgáljuk és ellenőrizzük, szükség esetén korrigáljuk a Miniszterelnökség által vezetett hivatalos régészeti lelőhely-nyilvántartásnak a kutatási területre vonatkozó adatait. Vizsgáljuk a kutatási területre vonatkozó múzeumi adattári-, szakirodalmi adatokat, a területre vonatkozó történeti térképi és légi felvétel állományokat.

A projektterv készítőjével egyeztetve bemutatjuk a fejlesztés által várható, régészeti lelőhelyeket érintő változásokat. Vizsgáljuk azok hatását a régészeti lelőhelyekre, valamint kezelési javaslattal élünk a terv által biztosított területhasználati változtatások és a régészeti lelőhelyek összefüggésében.

A Kormány 68/2018 (IV.9.) rendelete az örökségvédelmi hatástanulmányról 14. sz. melléklete rögzíti a településrendezési eszközök esetében készített örökségvédelmi hatástanulmány részletes tartalmi követelményeit. Jelen hatástanulmány ezek alapján készült.

2. Az örökségvédelmi hatástanulmány tartalma

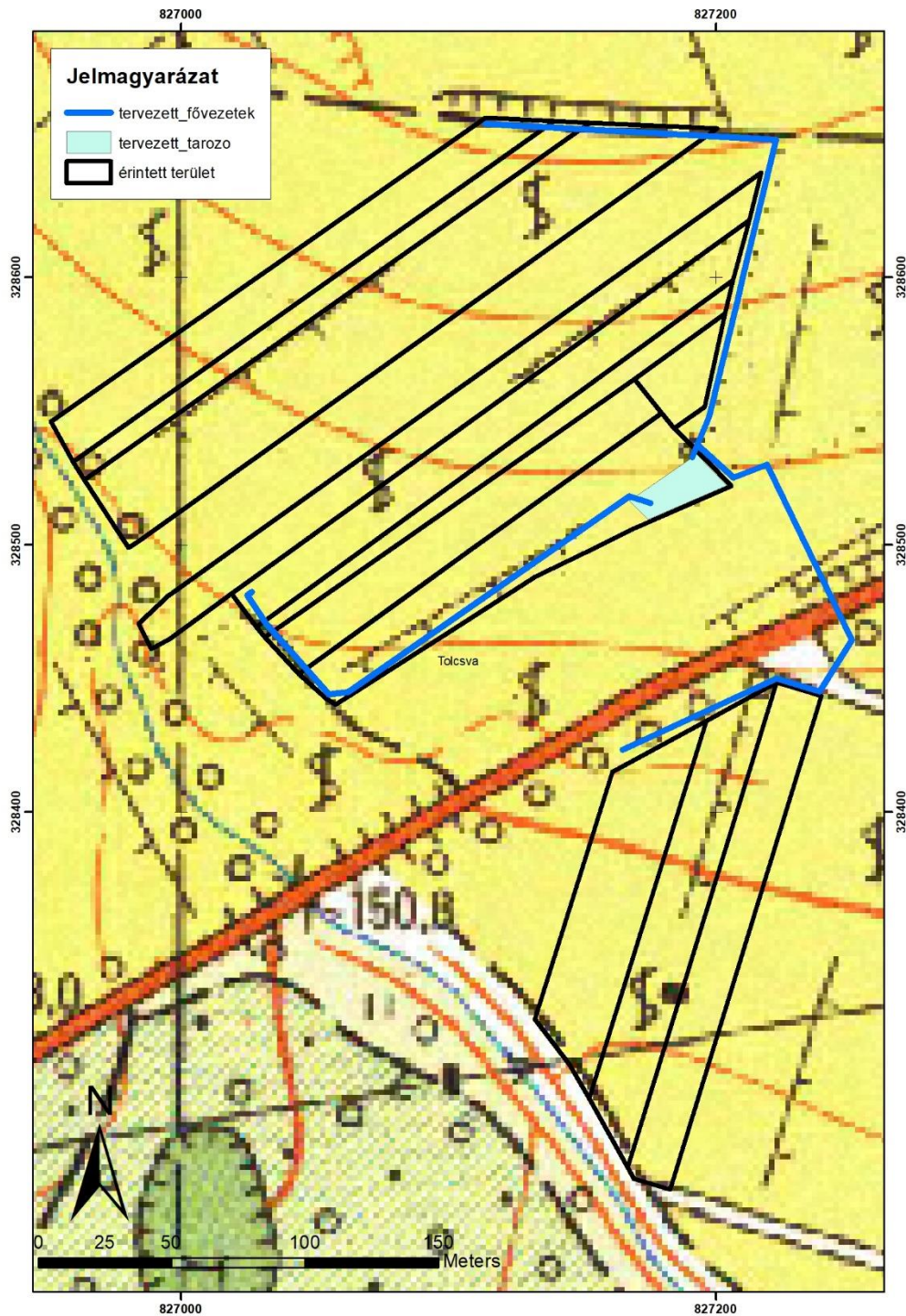
A települési örökségvédelmi hatástanulmány szöveges dokumentum, azonosításra alkalmas térképi ábrázolással, fotókkal és egyéb adatokkal, amely legalább az alábbiakat tartalmazza:

1. Örökségvédelmi vizsgálat:
 - 1.1. A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag),
 - 1.2. A település régészeti örökségének felmérése újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület esetén terepbejárással,
 - 1.3. A védett műemléki értékek települési értékleltára, amely értékkataszterben tartalmazza:
 - 1.3.1. a világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket,
 - 1.3.2. az országos építészeti örökség elemeit,
 - 1.3.3. a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket és a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket.
 - 1.4. A helyi építészeti örökség települési értékleltára, amely értékkataszterben az önkormányzati főépítész által meghatározottak szerint tartalmazza a helyi építészeti örökség országos vagy helyi védelemre méltó elemeit:
 - 1.4.1. településszerkezetet,
 - 1.4.2. telekstruktúrát és az utcavonal-vezetést,
 - 1.4.3. utcaképet vagy utcakép részletet,
 - 1.4.4. egyéb településkarakter elemeket,
 - 1.4.5. építményrészletet vagy az alkalmazott anyaghasználatot, tömegformálást, homlokzati kialakítást,
 - 1.4.6. táj- és kertépítészeti alkotást, egyedi tájértéket, növényzetet,
 - 1.4.7. szobrot, képzőművészeti alkotást, utcabútort.
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése:
 - 2.1. A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése.
 - 2.2. A 2.1. pontban szereplő változások hatásai:
 - 2.2.1. a régészeti örökségre,
 - 2.2.2. a történeti településre, település- és tájszerkezetre,
 - 2.2.3. a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre.
3. Az értékvédelmi terv tartalmazza:
 - 3.1. az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények, valamint
 - 3.2. az önkormányzati feladatok meghatározását.

A törvény által előírt kötelező tartalmi elemeket a régészeti fejezet vonatkozásában kiegészítettük a régészeti lelőhelyek meghatározására és értelmezésére vonatkozó szakmai kritériumokkal.

3. A kutatási terület elhelyezkedése, domborzati viszonyai, a régészeti korú megtelepedést befolyásoló környezeti tényezők

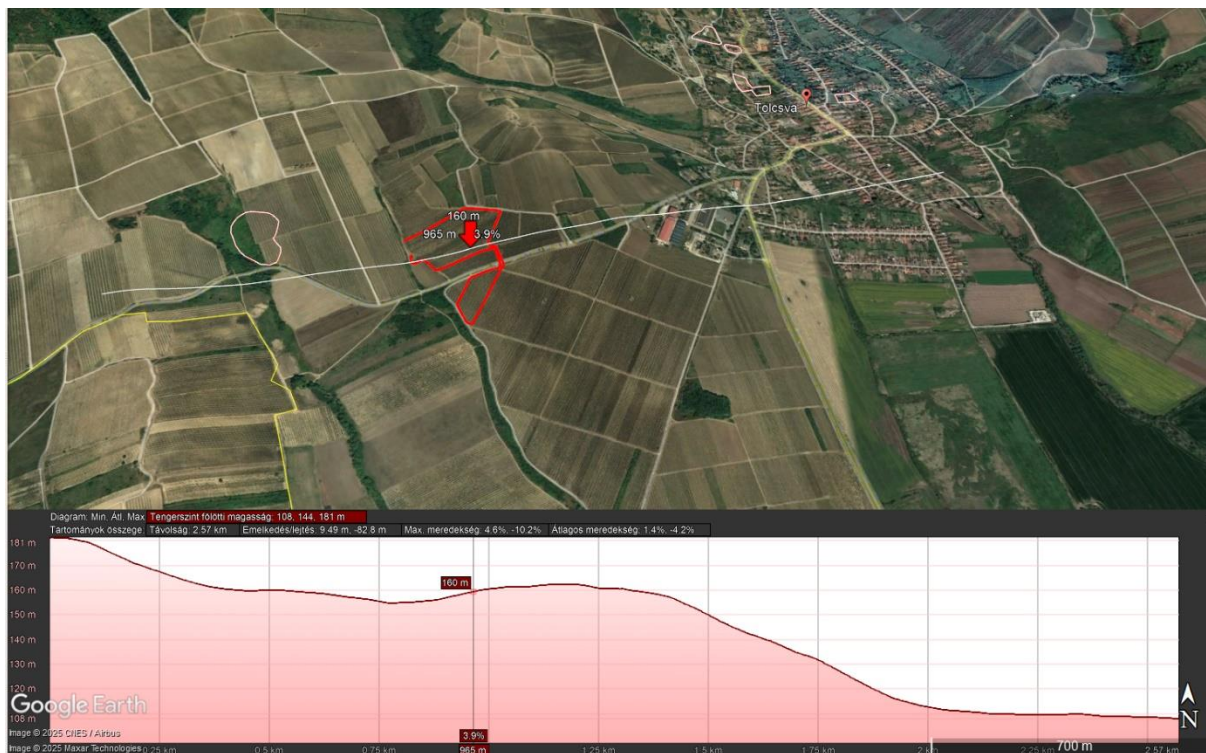
A megrendelőtől a vizsgálandó terület, a főnyomóvezetékek és a tervezett tározó shape állományait kaptuk meg a munka elvégzéséhez.



1-2. ábra: Tolcsva zártkert 2532, 2533, 2534, 2536, 2537, 2538, 2539, 2542 és 2543, valamint a Tolcsva, külterület 059/65, 059/66 és 059/67 szőlőültetvényt ellátó öntözőtelep

A megrendelő szóbeli tájékoztatása alapján a főnyomóvezeték telepítése 80 cm-t meghaladó mélységben, míg a csepegtető öntözőrendszer kiépítése talajközeli 20 cm-es mélységben történik.

A vizsgált terület a Rány-patak völgyétől keletre elhelyezkedő, párhuzamosan futó névtelen patak keleti oldalán levő nyugati kiettségű erős lejtő, 170 és 145 méter tszf magasságban.



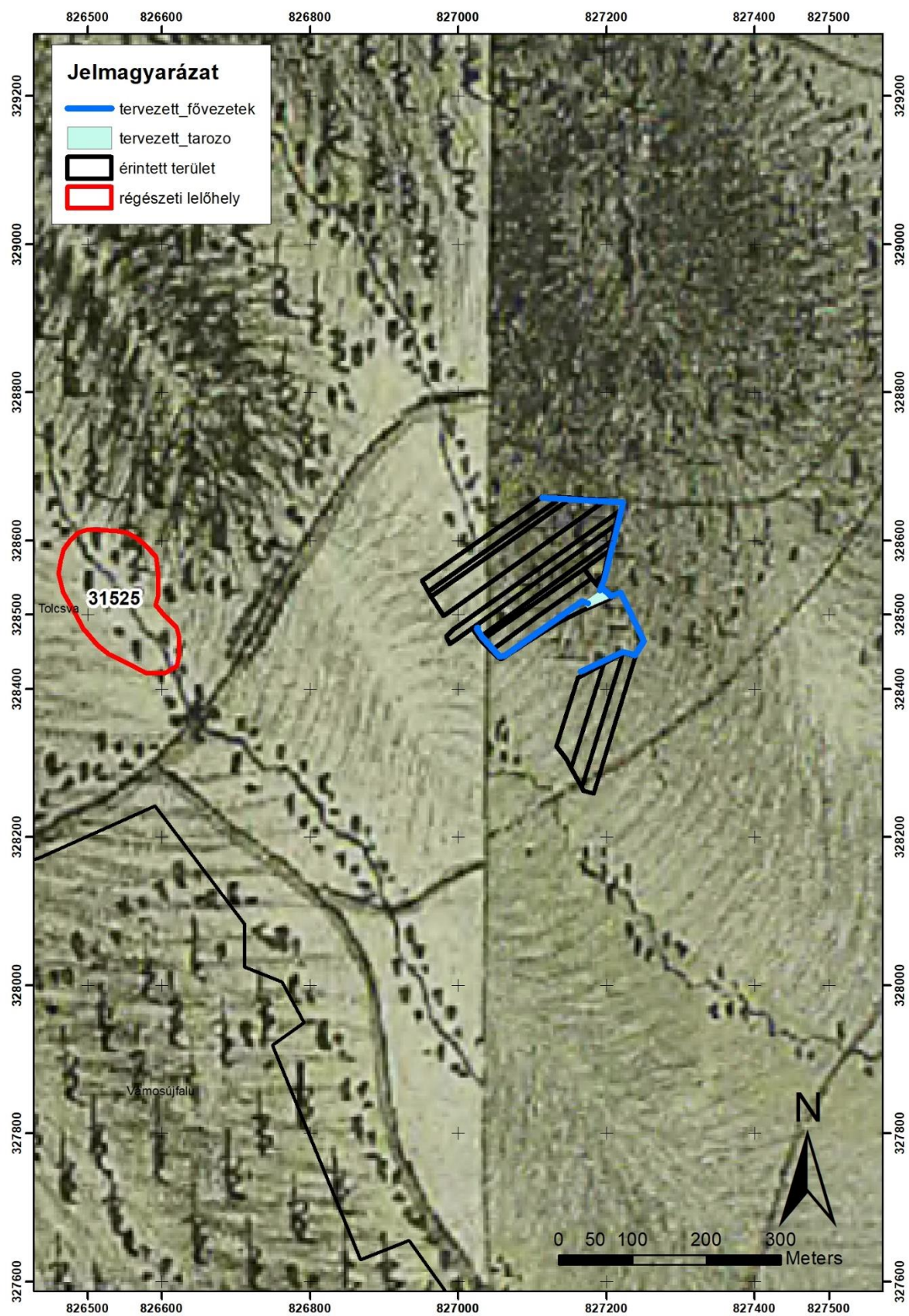
4. ábra: A vizsgált terület K-Ny-i metszete

4. A kutatási terület a történeti térképeken

Az értékleltár elkészítése során, valamint a tájhasználat sajátosságainak megismerése, így a régészeti korokban megtelepedésre alkalmas helyek meghatározása során jelentős haszonnal forgathatók a területről rendelkezésre álló 17-19. századi történeti térképek. E térképek részben ábrázolnak olyan elemeket, melyek maguk is régészeti emlékek (puszta templom, erődítés árok), részben, mivel a jelentős természetátalakítással járó vízrendezés előtt készültek, a régészeti lelőhelyek környezetének rekonstrukcióját, illetve a megtelepedésre alkalmas helyek kiválasztását segítik.

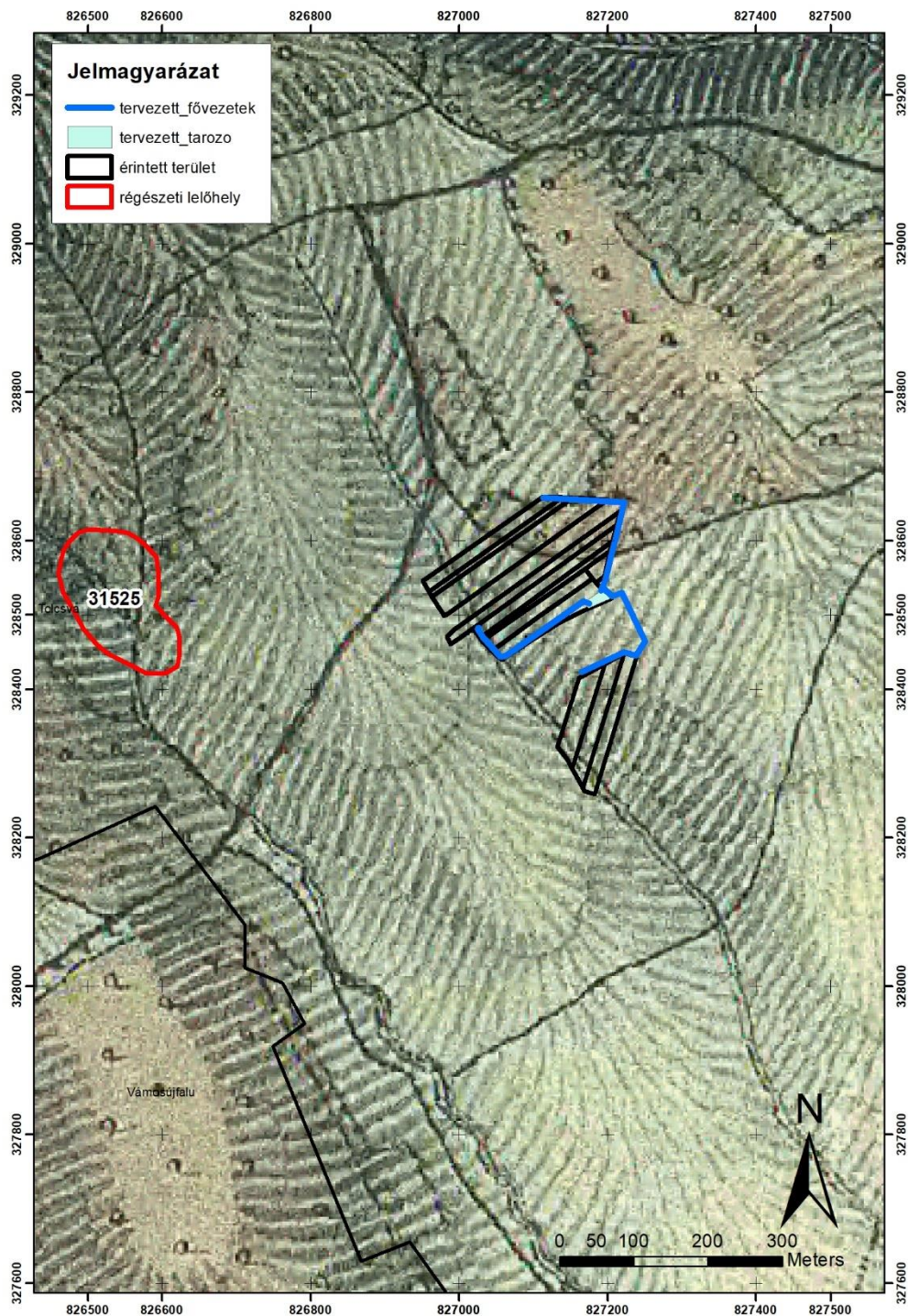
A tájhasználat szerinti tagolást segítik az 17-19. századi katonai térképek, az ún. I-II.-III. Katonai felmérés. Az I. Katonai Felmérés (1763 – 1787) az első olyan térképészeti alkotás, amely több területre kiterjedően részletes és rendszeres információt tartalmaz a feltérképezett területről. A térképeken feltüntették a felszínborítást is, ami lehetővé teszi a korabeli táj rekonstrukcióját. Mindhárom Katonai Felmérés eredeti színes, kéziratos szelvényei a bécsi Kriegsarchivban találhatóak. A térképezés felvételi méretaránya 1:28 800, (1 hüvelyk = 400 bécsi ölből levezetve). A térkép vetület nélküli, egységes geodéziai hálózat és koordináta rendszer nélkül készült. A vetület hiánya miatt nagyobb területen már nem lehetett pontosan illeszteni a szelvényeket, de a vizsgált terület esetében a térképen számos olyan illesztési pont található, mely lehetővé teszi georeferálását, és a mai térképi rendszerekkel való összevetését.

Az **I. katonai felmérés** geometriailag még kevésbé pontos, így itt a térkép illesztése a mai térképi elemekhez csak jelentős hibahatárral volt megoldható. A térképmű azonban nagyon fontos információval szolgál a tájhasználati viszonyokról.



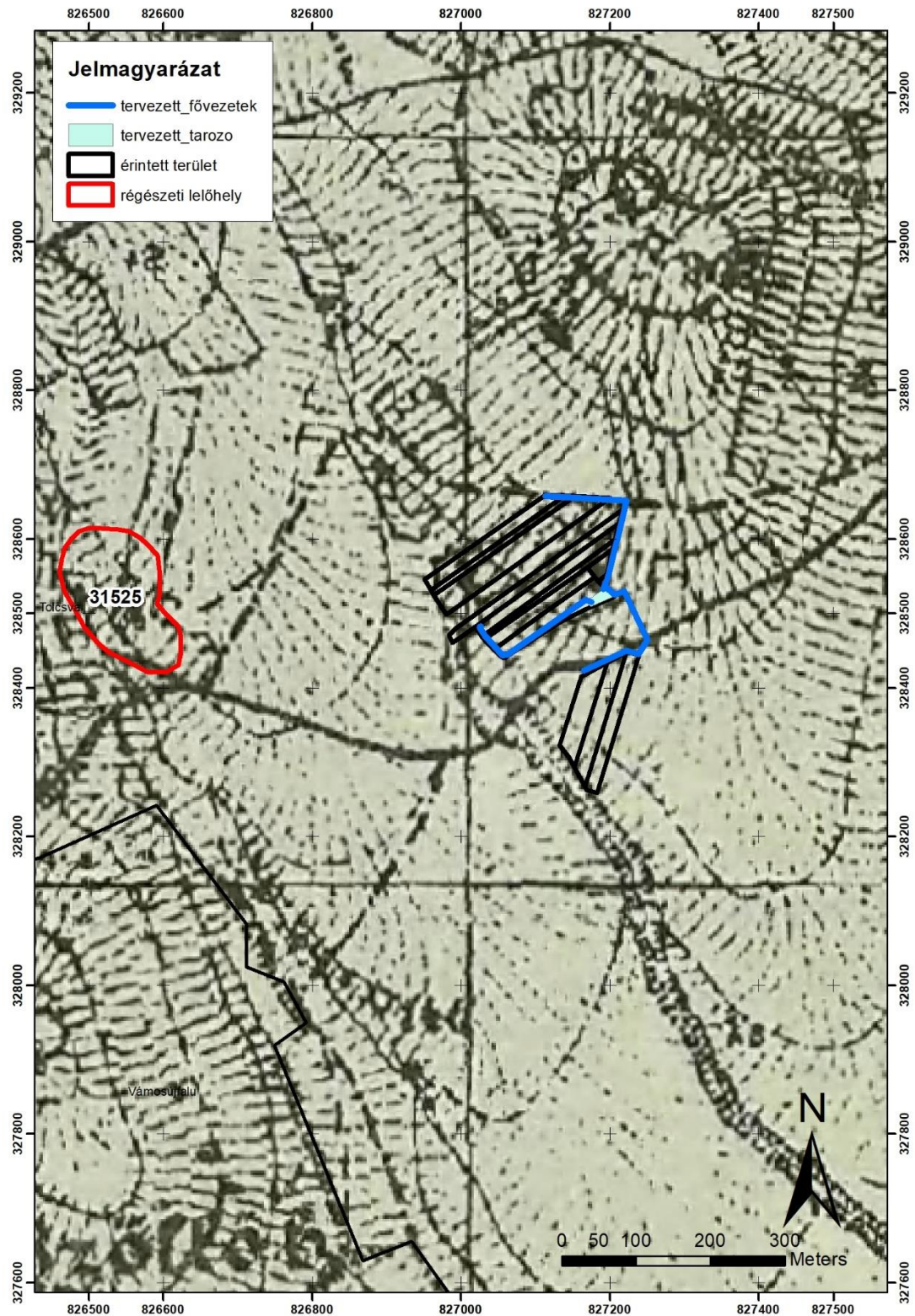
5. ábra A kutatási terület az I. katonai felmérés georeferált térképlapjára vetítve

Első Ferenc császár 1806-ban rendelte el a **II. katonai felmérést**, amely a Magyar Királyság területén több megszakítással 1810 és 1866 között folyt. A felmérés un. „Cassini” féle vetületben (négyzetes hengervetület) történt, amelynek geodéziai alapját többszintű háromszögelési hálózat építette. A terepi felvétel 1 :28 800 méretarányú, 1833 -tól kezdődően trigonometriai magasságmérés is segítette a felméréseket. Lapjai igen jól illeszthetők a mai térképekhez. A II. Katonai Felmérés névanyag sokkal pontosabb, út -és vízrajza megbízhatóbb, és a felszínborítás elkülönítése is sokkal pontosabb, mint az I. Katona Felmérésen.



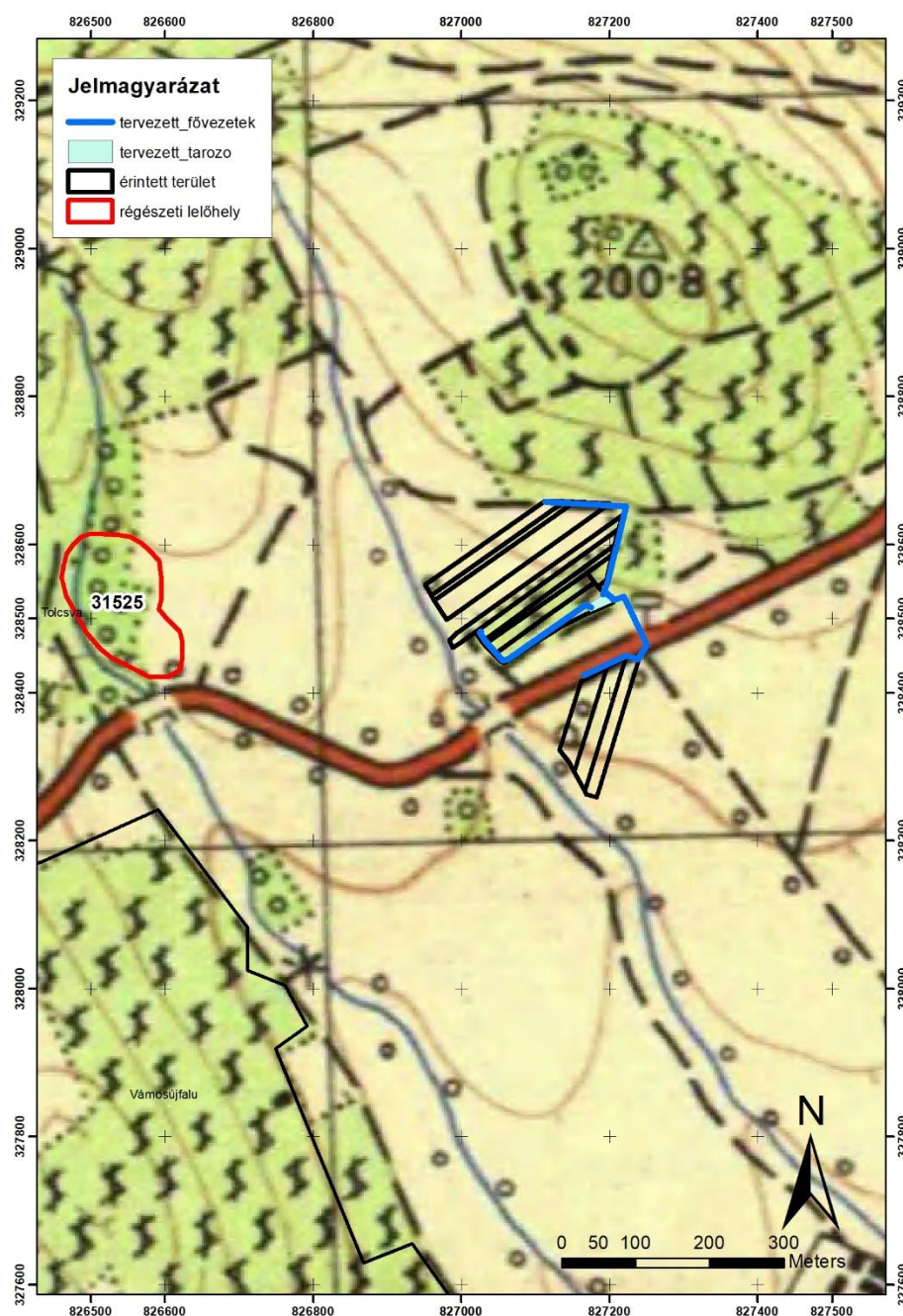
6. ábra A kutatási terület a II. katonai felmérés vonatkozó térképlapjára vetítve

A III. **Katonai Felmérést** 1869- ben rendelték el, hazánkban 1872 – 1884 között folyt. Az egész felmérés 1887-re, viszonylag rövid idő alatt (17 év) alatt be is fejeződött. Az elkészült térképek méretaránya 1:25 000 méretben készült el. A III. Katonai Felvétel alapján készítették szinte az összes katonai, műszaki, tudományos stb. térképet a két világháború között.



7. ábra A kutatási terület a III. katonai felmérés georeferált térképlapjaira vetítve

Mivel a fenti térképek nem szolgáltak értékelhető információval megvizsgáltuk még az 50-es évek elején készült 1:25000-es léptékű térképet is, mely gyakran tartalmaz olyan földrajzi neveket, amiket más térképeken nem találunk.

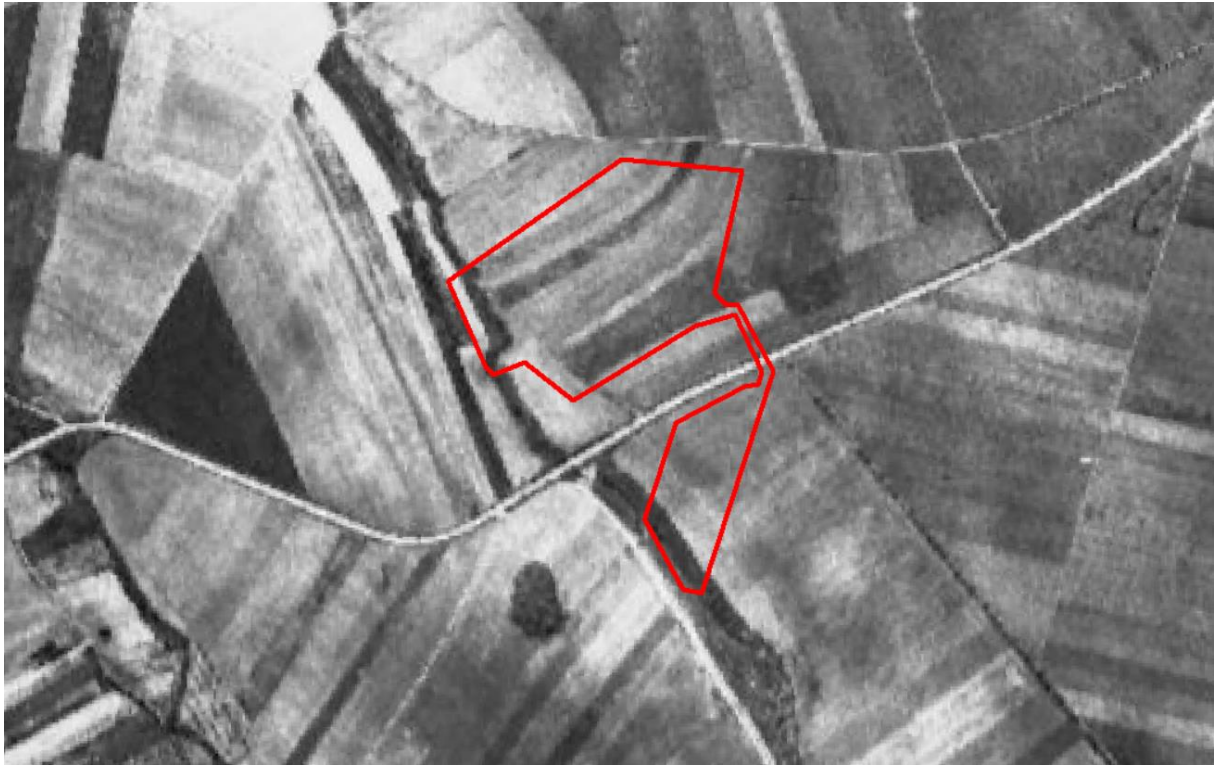


7. ábra A kutatási terület az 1:25000-es alaptérképre vetítve

Megállapítható, hogy a vizsgált térképműveken sem a területet érintő, hegy sem a terület lábánál folyó időszakos vízfolyás nem szerepel megnevezéssel. A vizsgált terület az áttekintett időablakban részben ugyanúgy szőlővel volt fedett, mint ma. A történeti térképek nem tartalmaznak olyan adatokat, melyek régészeti korokba visszavezethető emberi megtelepedésre utalnának.

5. A kutatási terület a légifelvételek fényében

A fentrol.hu oldalán a vizsgált területről 1964, 1970, 1984, 1999-ben készült légifelvétel sorozatok találhatók. Az 1964-es felvétel nagyon elmosódott, nem megfelelő minőségű régészeti vizsgálatokhoz. Már itt is szőlővel fedett a terület.



2. ábra FENTROL.hu 1964. április 18.

A többi felvételen eltérő parcellakiosztással szőlőművelési területként lehet azonosítani a kutatási területet.

Ugyanez figyelhető meg a GoogleEarth 2003-ig visszakövethető felvételein is.

Egyedül a 2012-es GoogleEarth felvételeken láthatunk olyan egységes felszínt, ahol nem a szőlősorok dominálnak, hanem maga a felszín. Itt sem látunk azonban régészeti lelőhelyre utaló felszíni mintázatot.



3. ábra GoogleEartu 2012

A szőlőművelés – ha volt is – minden felszíni mintázatot eltüntetett, így légi felvételek alapján a kutatási területen újabb régészeti lelőhelyet nem lehet meghatározni.

6. Régészeti értékleltár

A 2001. LXIV. A kulturális örökségvédelméről szóló törvény (Kötv) megkülönböztet nyilvántartott régészeti lelőhelyeket: „a közhiteles nyilvántartásba vett, e törvény alapján általános védelem alatt álló régészeti lelőhely” (Kötv. 7. § 23.) valamint régészeti lelőhelyeket: „földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatók” (Kötv. 7. § 35.)

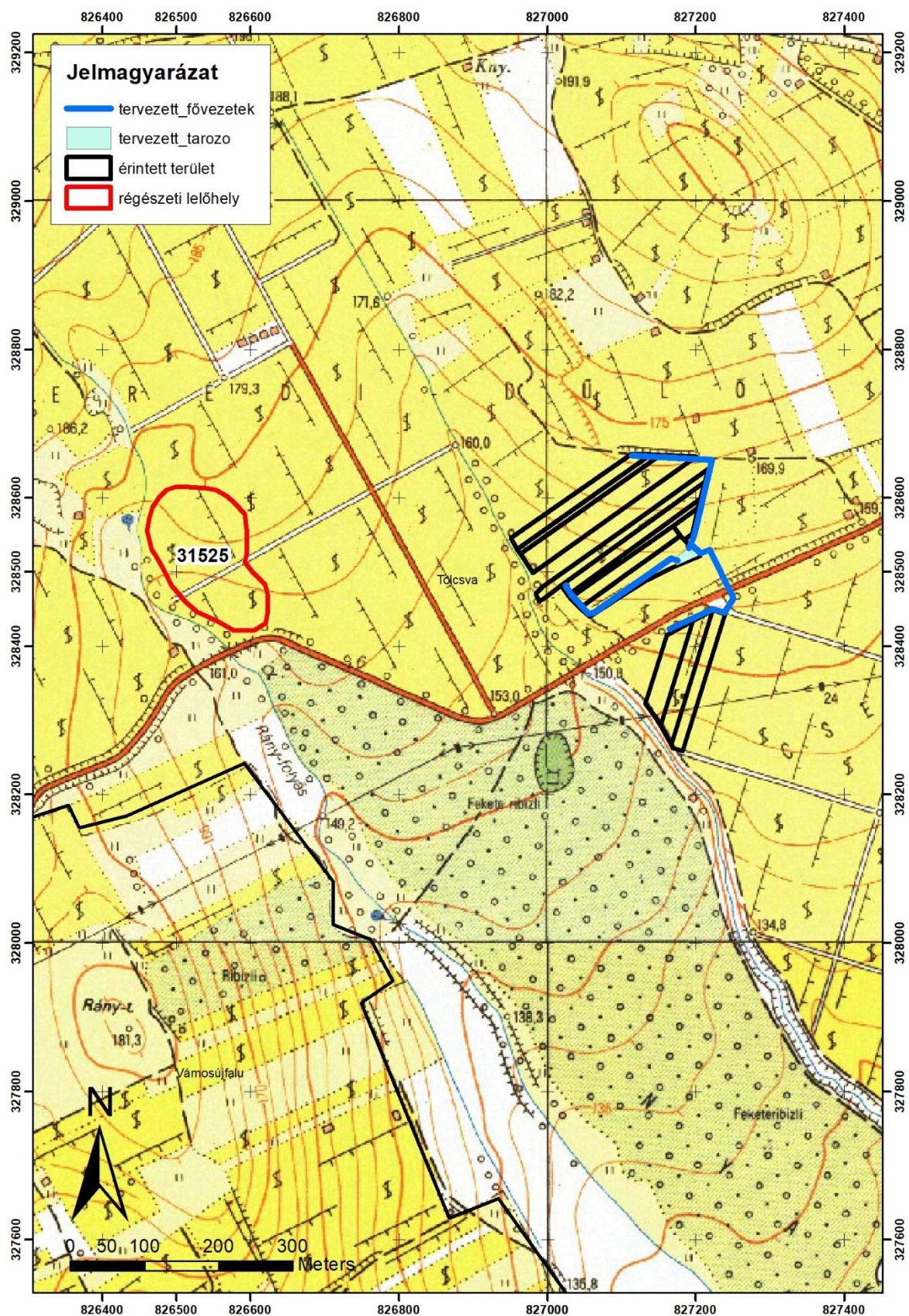
A Kötv. régészeti örökségnek tekinti „az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyomát, amely segít megismerni az egyetemes kultúrát, az emberiség történetét, kapcsolatát környezetével, valamint hozzájárul az ország területén élt népek és a nemzet történelmének rekonstruálásához, igazolja, bemutatja, alátámasztja népünk eredetét és fejlődését, továbbá amellyel kapcsolatos információszerzés fő forrásai a feltárás és egyéb kutatási módszerek.” (Kötv. 7. § 37)

A Közhiteles nyilvántartás 2024 évi adatbázisa szerint az alábbi régészeti lelőhelyek ismertek a beruházási terület 1 km-es pufferzónájából.

azono- sító	település	Lh-név	érintett régészeti korszak	jelenség	tevékenység
31525	Tolcsva	Serédi dűlő	őskor	település	Paszternák István helyszíni szemle 2002

1. táblázat: A kutatási terület 1km-es pufferzónájában levő nyilvántartott régészeti lelőhelyei a közhiteles adatbázis alapján

Az egyetlen ismert régészeti lelőhely a vizsgált területtől Ny-ra, a Rány-patak forrása mellett, a vizsgált területtől Ny-ra húzódó dombvonulat nyugati lejtőjén, szintén szőlővel borított területen helyezkedik el. A helyszíni szemle alapján az őskoron belül pontosabban meghatározható régészeti leletanyag nem került elő. Ezért a lelőhelyet nem tudjuk tágabb településtörténeti szempontú elemzésbe bevonni.

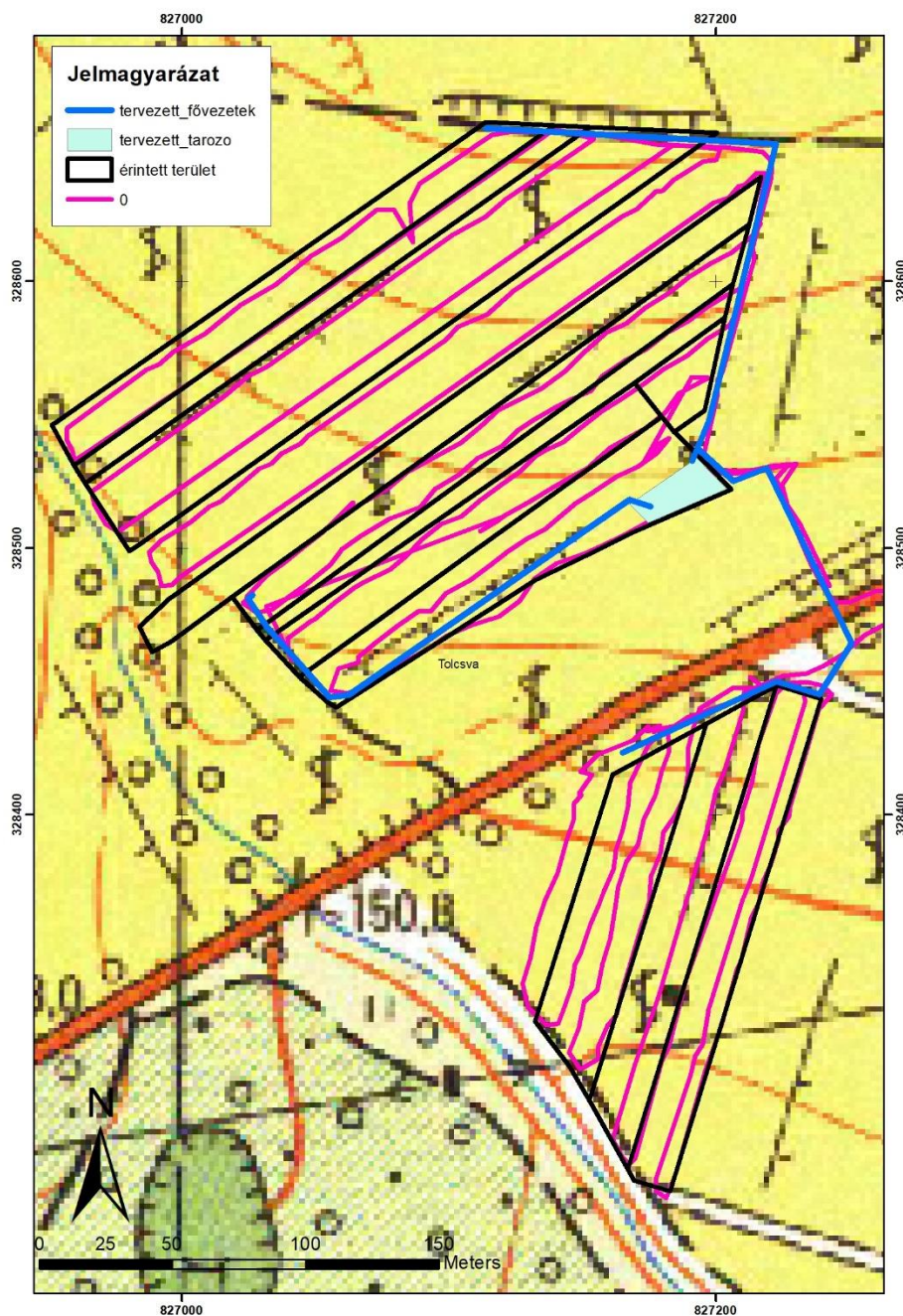


9. ábra: A kutatási terület 1km-es pufferzónájában levő nyilvántartott régészeti lelőhely

7. Terepbejárás

2025 május 25-én terepbejárást folytattunk a vizsgált területen (10. ábra). A művelt szőlőterületen a sorok között friss szántásban jó megfigyelési körülmények között dolgozhattunk. A tervezett tároló területe jelenleg bozótos, mesterségesen síkra kialakított terület, itt részletes megfigyelésekre nem volt lehetőségünk.

A bejárás nyomvonalát rögzítő tracklogot a 10. ábra mutatja:



10. ábra: A bejárás nyomvonala a tározó és a főnyomóvezetékek elhelyezkedésével.





11-12. ábra: A vizsgált terület fedettségét mutató képek

A terepbejárás során régészeti leletanyagot, és a történeti korokból származó emberi megtelepedésre utaló nyomot nem találtunk. Ennek oka lehet a terület több mint 100 éves szőlőművelése és az ezzel összefüggő talajerózió is, de az is, hogy e helyen a régészeti korokban nem is volt megtelepedés.

8. Összegzés

A Tolcsva zártkert 2532, 2533, 2534, 2536, 2537, 2538, 2539, 2542 és 2543, valamint a Tolcsva, külterület 059/65, 059/66 és 059/67 területekre vonatkozó örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezeteinek elkészítése során ismert és nyilvántartott régészeti lelőhelyet nem találtunk a területen.

Az egyéb módszerekkel végzett kutatás során sem került elő régészeti lelőhely re utaló térképi elem, felszíni mintázat.

A terület 2025-ben végzett régészeti terepbejárása során sem lehetett meghatározni újabb régészeti lelőhelyet.

A beruházás megvalósításának így régészeti oldalról akadályát nem látjuk.

A régészeti terepbejárás módszereivel elsősorban régészeti korú településmaradványok felszíni nyomait lehet kimutatni. Amennyiben az adott területen régészeti korú temetkezések vannak, azok nyomai nem minden esetben jelennek meg a felszínen, azaz jelen munka segítségével nem zárhatjuk ki teljességgel régészeti jelenségek előkerülését: A kutatási területen nem találtunk régészeti lelőhelyre utaló felszíni lelelteket, de annak lehetősége, hogy régészeti korú temetkezések legyenek a területen nincs kizárva. A fejlesztési terület környezetében található ismert régészeti lelőhelyekre vonatkozó adatok alapján azonban nem tudunk olyan régészeti korú települést mutatni a fejlesztési terület környezetében, melynek temetkezései épp a fejlesztési területre eshetnének.

A fejlesztés jellegéből adódóan elsősorban a főnyomócső nyomvonala az, ahol mélyebb földmunkákkal számolhatunk. Ma még ismeretlen régészeti lelőhely előkerülése e nyomvonal mentén lenne várható. A régészeti terepbejárás során e nyomvonalon nem került elő felszíni régészeti lelet, így a gyakorlatban nem látjuk indokoltnak, hogy az e nyomvonalon tervezett árokásást régészeti megfigyelés mellett kelljen végezni. Amennyiben e munkák során mégis régészeti leletek kerülnek elő, úgy azok kezelését a 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről-határozza meg. Ennek kereteit a törvény 24. § az alábbi módon írja le:

(2) Ha régészeti feltárás nélkül régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgy kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építtető vagy a kivitelező köteles

a) az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni,

b) a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére a 22. § (5) bekezdése szerint feltárásra jogosult intézményt, valamint

c) a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről – a felelős őrzés szabályai szerint – a feltárásra jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni.

Esetünkben a feltárásra jogosult intézmény a miskolci Herman Ottó Múzeum. Régészeti lelet véletlen szerű előkerülése estén a település jegyzőjén túl érdemes közvetlenül a miskolci Herman Ottó Múzeumot is értesíteni (tel.: 46/560-170). Kérjük, hogy a tervezett beruházás földmunkáinak kivitelezőivel a törvény fenti előírásait a beruházó ismertesse!

9. Melléklet

A tervezett beruházás jellege, nagysága az elkövetkező időszakban változhat. Ez magával vonhatja a törvény által előírt régészeti feladatellátás jellegének a változását is. Erre az esetre tájékoztatásul az alábbi összefoglalót adjuk:

Beruházások esetén az érintett régészeti lelőhelyek kezelése annak függvényében alakul, hogy az adott beruházás milyen státuszú: itt megkülönböztetünk nem nagyberuházást, nagyberuházást és kiemelt nagyberuházást. A régészeti feladatellátás szervezése a négy esetben eltérő, melynek útvonalát az alábbi ábra mutatja:

Beruházástípusok és a hozzájuk tartozó régészeti feladatellátás menete

Régészeti feladatellátás menete szempontjából három beruházás típus különböztethető meg, ezek:

Kiemelt nagyberuházás:

Örökségvédelmi szempontból kiemelt nagyberuházásnak minősül valamennyi olyan nagyberuházás,

- a) amellyel összefüggő közigazgatási hatósági ügyeket a Kormány rendeletében nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánított,
- b) amelyet törvény vagy kormányrendelet kiemelten közérdekű beruházássá, vagy amelyet*
- c) kormányrendelet nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű közlekedési infrastruktúra-beruházássá nyilvánított,
- d) amely a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. által kezelt,
- e) ami az energiahordozók szállításához, energiaellátás biztosításához szükséges, vagy
- f) amely bányászati tevékenység végzésével jár.

Kiemelt nagyberuházás esetén **Előzetes Régészeti Dokumentációt (ERD)** kell készíttetni a *Magyar Nemzeti Múzeummal*. Az ERD elkészülte után, amennyiben területen régészeti emlékek találhatóak és azokat a földmunkákkal a régészeti emlékeket nem lehet elkerülni, vagy jogszabályban szabályozott módon elfedni, megelőző feltárást kell végezni. Amennyiben a területen az ERD nem határoz meg régészeti emlékeket, vagy ezek intenzitása alacsony, a beruházás földmunkáihoz régészeti megfigyelést kell megrendelni.

Kiemelt nagyberuházások esetén a megelőző feltárások és a régészeti megfigyelések elvégzéséről a területileg illetékes múzeumokon keresztül a *Magyar Nemzeti Múzeum* gondoskodik, és szükség esetén további intézményeket von be a munkába.

Előzetes Régészeti Dokumentáció (ERD)

Készíti: *Magyar Nemzeti Múzeum*

Építési engedély megszerzése

Megelőző feltárás és/vagy régészeti
megfigyelés az építési engedély kikötései
szerint (szerződő: *Magyar Nemzeti Múzeum*)

Nagyberuházás:


- a) a bruttó 500 millió forintos értékhatárt meghaladó teljes bekerülési költségű beruházás,
- b) a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. által kezelt beruházás,
- c) a védmű-, töltés- és a 2500 hektár alapterületet meghaladó árapasztó tározó-építés, vagy
- d) azon közérdekű célú beruházás, amelynek megvalósítása érdekében a kisajátításról szóló törvény szerint kisajátítást végeztek.

e) Nagyberuházás esetén **Előzetes Régészeti Dokumentációt (ERD)** kell készíttetni a *Magyar Nemzeti Múzeummal*. Az ERD elkészülte után, amennyiben területen régészeti emlékek találhatóak és azokat a földmunkákkal a régészeti emlékeket nem lehet elkerülni, vagy jogszabályban szabályozott módon elfedni, megelőző feltárást kell végezni.

Amennyiben a területen az ERD nem határoz meg régészeti emlékeket, vagy ezek intenzitása alacsony, a beruházás földmunkáihoz régészeti megfigyelést kell megrendelni.

Nagyberuházások esetén a megelőző feltárások és a régészeti megfigyelések szerződéskötésének koordinációja a Magyar Nemzeti Múzeum feladta, amely munkákat a területileg illetékes múzeumok, valamint szükség esetén további intézmények végzik el.

Előzetes Régészeti Dokumentáció
(ERD) Készíti: *Magyar Nemzeti
Múzeum*



Építési engedély megszerzése



Megelőző feltárás és/vagy régészeti
megfigyelés az építési engedély
kikötései szerint

Nem nagyberuházás:


Azok a beruházások, amelyek nem tartoznak a fenti két típusba.

Régészeti lelőhelyeket érintő beruházásokhoz kapcsolódó régészeti feladatellátást a feltárás helye szerinti gyűjtőterülettel rendelkező területi múzeum, ennek hiányában az illetékes megyei hatókörű városi múzeum, Budapesten, a Budapesti Történeti Múzeum végzi.

Építési engedély, vagy bejelentés



Örökségvédelmi kikötés, vagy nyilvántartott
lelőhely esetén szerződéskötés a területileg
illetékes megyei hatókörű városi múzeummal.



Szükség esetén próbafeltárás, megelőző
feltárás és/vagy régészeti megfigyelés

10. Nyilatkozat

Alulírott Dr. Pusztai Tamás és Pusztainé Dr. Fischl Klára nyilatkozom, hogy jogosultak vagyunk az Örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezeteinek elkészítésére, valamint a tanulmányban javasolt megoldások összhangban vannak a vonatkozó szabályozással.

Miskolc, 2025. 06. 05.



Dr. Pusztai Tamás

régész

Z4S21M



Pusztainé Dr. Fischl Klára

régész

JZ0VN5